

BRONASTE NAJDBE IZ PEČINE HRUSTOVAČE

FRANCE STARÉ

Potem ko je leta 1939 Zemaljski muzej v Sarajevu »odkril« arheološki pomen pečine Hrustovače, so na tem najdišču dvakrat izkopavali. Leta 1939 je izkopal približno $\frac{1}{3}$ pečine F. Mandić,¹ leta 1947 pa je najdišče dokončno raziskal A. Benac.² Izkopanine so bile objavljene v Mandićevem predhodnem poročilu³ in v Koroščevi⁴ ter Benčevi študiji.⁵ Hrustovača je novo najdišče slavonske kulture, pomembna predvsem zaradi keramičnih najdb. S Koroščevo in Benčevo študijo se je poglobila problematika slavonske kulture, posebno kar zadeva njeno časovno opredelitev; pomembnost najdišča pa se je dvignila tudi ob vprašanju razmerja med slavonsko in njej sledečo ilirsko-gradiščansko (halštatsko) kulturo, ki je v Hrustovači prav tako zastopana.⁶ Spričo problematike, ki sta jo reševala Korošec in Benac in ki je terjala predvsem analizo keramičnega gradiva, je razumljivo, da so pri proučevanju ostale pičle kovinske najdbe tega najdišča ob strani. Pomena kovinskih najdb ne moremo zanikati, vsaj tipološkega ne, priznati pa moramo, da bi te najdbe bile za najdišče še pomembnejše, če bi jih z drugimi, predvsem keramičnimi najdbami vezali zadovoljivejši stratigrafski podatki.

Ali so pred prvim izkopavanjem v Hrustovači našli kmetje več kovinskih predmetov, ni znano. Mandić omenja le eno železno puščico,⁷ ki je bila najdena v globini 40 cm. Pri prvih izkopavanjih so našli naslednje kovinske predmete:

¹ Mandić, Prethodni izveštaj o započetom izkopavanju u Hrustovačkoj pećini kod Bos. Vrhpolja, Glasnik zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1940, str. 65—71 (odslej Mandić, izveštaj).

² Benac, Završna istraživanja u pećini Hrustovači, Glasnik Sarajevo, 1948, str. 2—42 (odslej Benac, Hrustovača).

³ Mandić, izveštaj.

⁴ Korošec, Pećina Hrustovača, novi lokalitet slavonske kulture, Glasnik Sarajevo, 1946, str. 7—38 (odslej Korošec, Hrustovača).

⁵ Benac, Hrustovača.

⁶ Poleg najdb slavonske in ilirsko-gradiščanske kulture so v Hrustovači našli še nekaj predmetov antične in zgodnjerednjeveške provenience; primerjaj Korošec, Hrustovača, str. 7, 8.

⁷ Mandić, izveštaj, str. 66.

v plasti a) (po Mandiću)⁸ tri železne nože, železno puščico in železen ključ,

v plasti c) (po Mandiću)⁹ majhno železno ralo in bronasto iglo T. II, 2,¹⁰

v plasti e) (po Mandiću)¹¹ srebrn prstan T. I, 4.¹²

Pri drugem izkopavanju so našli v prednjem delu jame, pri vhodu ob kupu kamenja v zgornji plasti,¹³ v globini od 20 do 50 cm pod površino sledeče predmete: bronasto zapestnico T. II, 1,¹⁴ v spiralo zvito žico T. I, 6,¹⁵ bronast amulet T. II, 4,¹⁶ fragment bronaste igle z zvito glavico (Rollnadel) T. I, 5,¹⁷ fragment bronastega obroča T. II, 3,¹⁸ fragment bronaste fibule T. I, 1,¹⁹ fragment bronaste igle T. I, 2,²⁰ odlomek bronastega kolača²¹ in železno ost sulice.²²

Najpomembnejši bronasti predmet iz Hrustovače, najden pri zaključnih izkopavanjih, je odlomek fibule (T. I, 1). Fibula pripada »klasičnemu« tipu peschiera, manjka pa ji sprednji del z nogo in igla. Sodeč po isti patini in po debelini bi bil lahko odlomek T. I, 2 tej fibuli pripadajoča igla. Fibula peschiera iz Hrustovače je danes drugi primer »klasične« fibule tega tipa v Jugoslaviji.²³ Še eno poznamo, namreč iz Talin (Glasinac) T. I, 3, ki je bila najdena v nekem grobu skupno z živalskim zobom.²⁴ Razložek med tema primeroma je v loku in peresovini, ki sta pri fibuli iz Hrustovače kvadratnega preseka. Tudi ornamentacija, čeprav v tehniki in elementih dekoracije ista, kaže razločke. Fibula iz Talin je ornamentirana v izrazito

⁸ Globina te plasti znaša po Mandiću do 40 cm pod površino; glej Mandić, izveštaj, sl. 4.

⁹ To plast, po Mandiću od 0,50 do 1,50 m pod površino, označuje avtor za železnodobno (halštatsko) plast; l. c. str. 68, sl. 4.

¹⁰ Primerjaj Korošec, Hrustovača, str. 36, T. XVII, 9.

¹¹ Po Mandiću pod plastjo keramike se pravi v globini 1,80—2,00 m pod površino; Mandić, izveštaj str. 68, sl. 4.

¹² Primerjaj Korošec, Hrustovača, str. 36, T. XVIII, 8.

¹³ Dr. Bencu se zahvaljujem za podatke o najdenih bronastih predmetih. Primerjaj Benac, Hrustovača, sl. 2.

¹⁴ l. c., str. 12, T. IV, 5.

¹⁵ l. c., str. 12, T. IV, 6.

¹⁶ l. c., str. 12, T. IV, 7.

¹⁷ l. c., str. 12, T. IV, 9.

¹⁸ l. c., T. IV, 10.

¹⁹ l. c., str. 12, T. IV, 11.

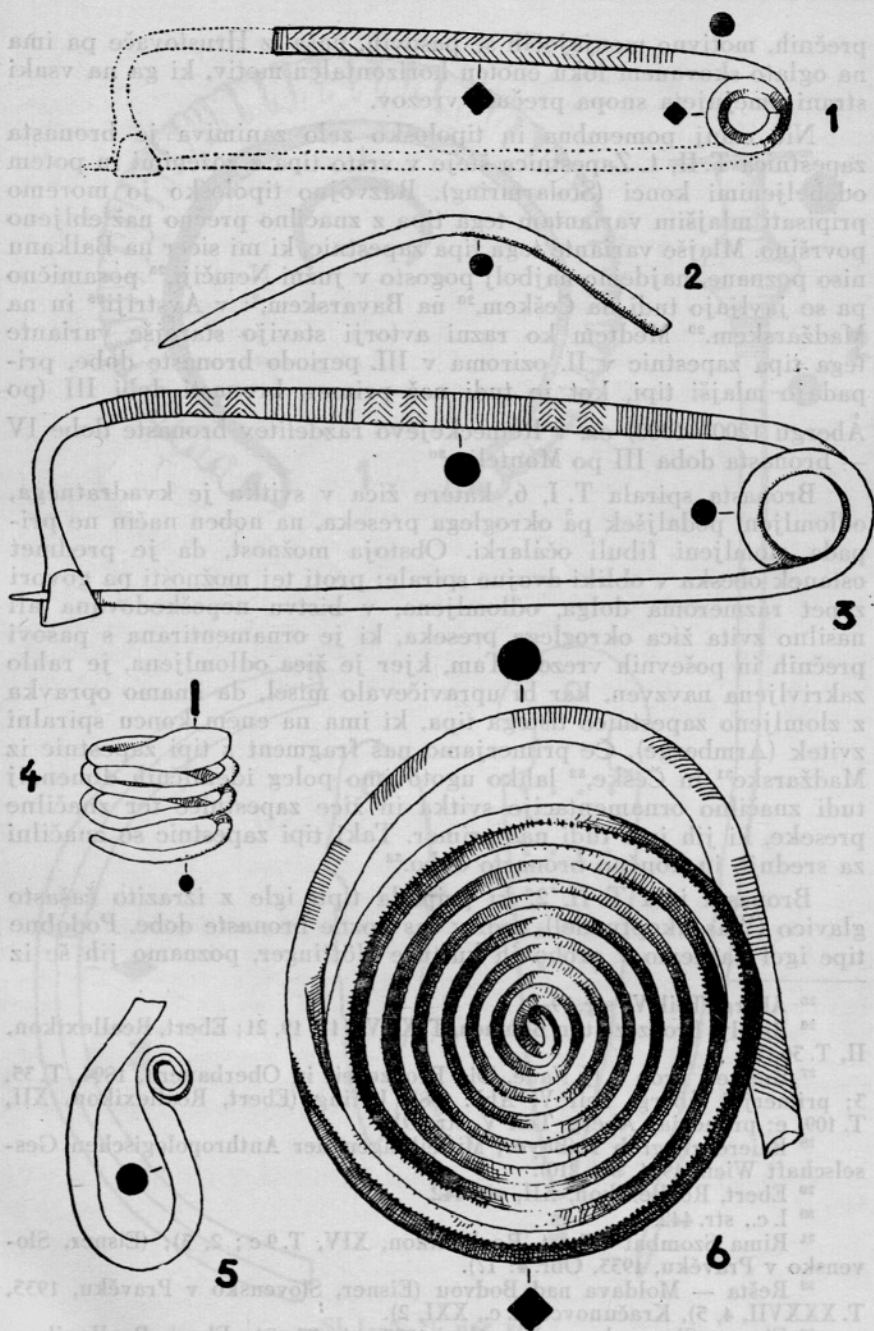
²⁰ l. c., T. IV, 8.

²¹ l. c., str. 12, T. IV, 12.

²² l. c., T. IV, 15.

²³ Aberg, *Bronzezeitliche u. früheisenzeitliche Chronologie, Teil V, Mitteleurop. Hochbronzezeit*, našteva 5 eksemplarjev tipa fibule peschiera s področja današnje Jugoslavije, med drugimi tudi primer iz Talin. Fibule iz Strbcev in Borika niso klasičnega tipa peschiera, ampak mlajše variante. Petega primera Aberg posebej ne omenja, misli pa prav gotovo »fibulo« iz Vel. Mošunja, za katero pa je dokazano, da je bila umetno sestavljena (Korošec, Veliki Mošunj, Novitates, Muzej Sarajevo, 1946).

²⁴ *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegowina*, 1895, str. 88.

Sl. 1—6: $\frac{1}{4}$ nar. vel.

prečnih, motivno menjajočih se pasovih, naša iz Hrustovače pa ima na oglatu skovanem loku enoten horizontalen motiv, ki ga na vsaki strani omejujeta snopa prečnih vrezov.

Nič manj pomembna in tipološko zelo zanimiva je bronasta zapestnica T. II, 1. Zapestnica šteje v vrsto tipa z zoženimi in potem odebeljenimi konci (Stolarmring). Razvojno tipološko jo moremo pripisati mlajšim variantam tega tipa z značilno prečno nažlebljeno površino. Mlajše variante tega tipa zapestnic, ki mi sicer na Balkanu niso poznane, najdemo najbolj pogosto v južni Nemčiji,²⁵ posamično pa se javljajo tudi na Češkem,²⁶ na Bavarskem,²⁷ v Avstriji²⁸ in na Madžarskem.²⁹ Medtem ko razni avtorji stavijo starejše variante tega tipa zapestnic v II. oziroma v III. periodo bronaste dobe, pripadajo mlajši tipi, kot je tudi naš primer, bronasti dobi III (po Åbergu 1200—1000) oz. v Reineckejevo razdelitev bronaste dobe IV — bronasta doba III po Monteliu.³⁰

Bronasta spirala T. I, 6, katere žica v svitku je kvadratnega, odlomljeni podaljšek pa okroglega preseka, na noben način ne pripada zlomljeni fibuli očalarki. Obstoja možnost, da je predmet ostanek obeska v obliki dvojne spirale; proti tej možnosti pa govori zopet razmeroma dolga, odlomljena, v bistvu nepoškodovana ali nasilno zvita žica okroglega preseka, ki je ornamentirana s pasovi prečnih in poševnih vrezov. Tam, kjer je žica odlomljena, je rahlo zakrivljena navzven, kar bi upravičevalo misel, da imamo opravka z zlomljeno zapestnico tistega tipa, ki ima na enem koncu spiralni zvitek (Armberge). Če primerjamo naš fragment s tipi zapestnic iz Madžarske³¹ in Češke,³² lahko ugotovimo poleg identičnih dimenzij tudi značilno ornamentacijo svitka in žice zapestnice ter značilne preseke, ki jih ima tudi naš primer. Taki tipi zapestnic so značilni za srednjo in končno bronasto dobo.³³

Bronasta igla T. II, 2, ki pripada tipu igle z izrazito čašasto glavico (Wasenkopfnadel), sodi v čas pozne bronaste dobe. Podobne tipe igel najdemo v grobovih kulture Höttinger, poznamo jih še iz

²⁵ Åberg, Teil V, str. 79.

²⁶ Richlý, *Bronzezeit in Böhmen*, T. XXVI, 17, 19, 21; Ebert, *Reallexikon*, II, T. 36, 21.

²⁷ Riegsee, grob 8 (J. Naue, *Die Bronzezeit in Oberbayern*, 1894, T. 35, 3; primerjaj Åberg, Teil V, Abb. 138), Uffing (Ebert, *Reallexikon*, XII, T. 109, e; primerjaj Åberg, Teil V, str. 79).

²⁸ Baierdorf, grob 1 (Bayer, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien*, 1931, str. 210).

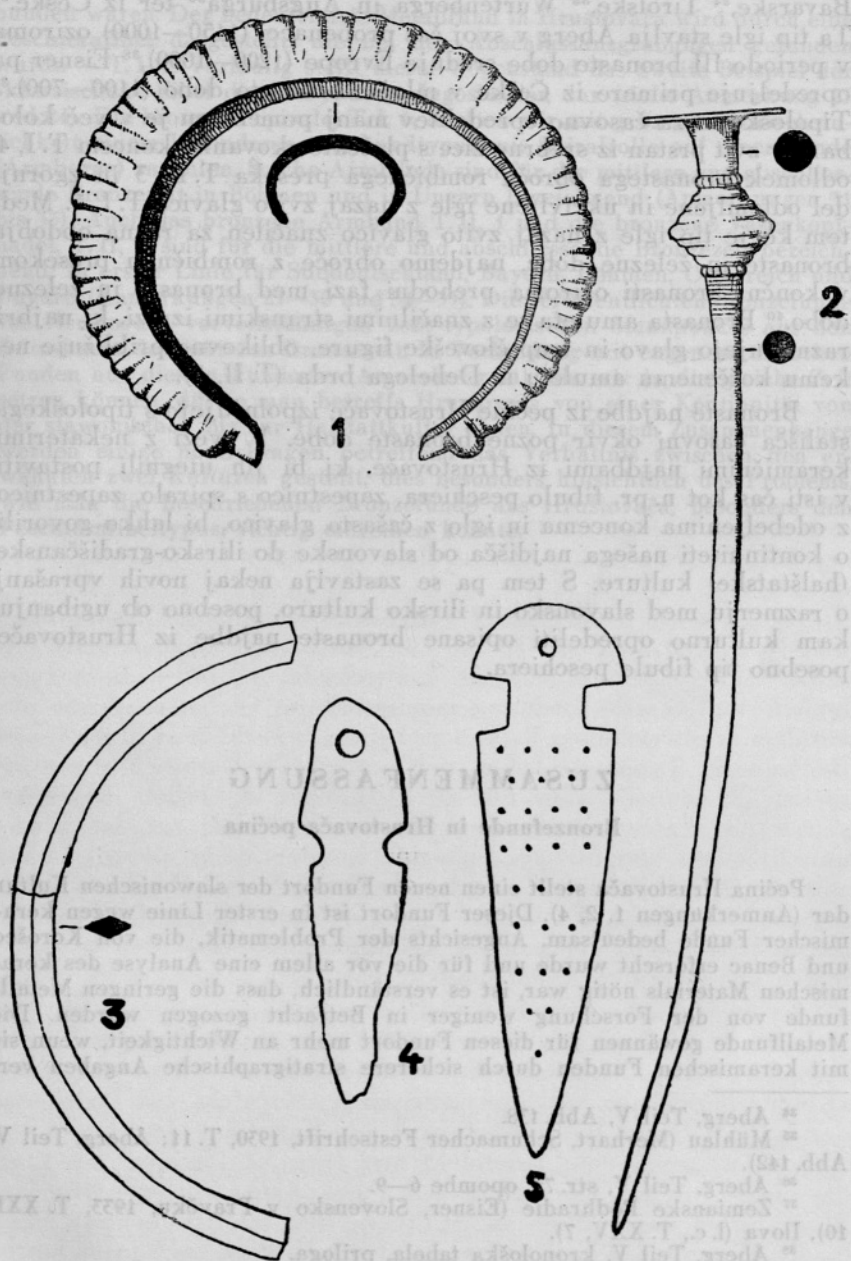
²⁹ Ebert, *Reallexikon*, XII, str. 442.

³⁰ l. c., str. 442.

³¹ Rima Szombat (Ebert, *Reallexikon*, XIV, T. 9 c; 2, 3); (Eisner, *Slovensko v Pravěku*, 1935, Obr. 4: 17).

³² Rešta — Moldava nad Bodvou (Eisner, *Slovensko v Pravěku*, 1935, T. XXXVII, 4, 5), Kračunovce (l. c., XXI, 2).

³³ Eisner, *Slovensko v Pravěku*, 1935, str. 73, 84; Ebert, *Reallexikon*, XIV, str. 17.

Sl. 1—5: $\frac{1}{4}$ nar. vel.

Bavarske,³⁴ Tirolske,³⁵ Würtenberga in Augsburga³⁶ ter iz Češke.³⁷ Ta tip igle stavlja Åberg v svoj čas probenacci (1150—1000) oziroma v periodo III bronaste dobe srednje Evrope (1200—1000),³⁸ Eisner pa opredeljuje primere iz Češke v mlajšo bronasto dobo (1100—700).³⁹ Tipološko in za časovno opredelitev manj pomemben je v več kolo-barjev zviti prstan iz srebrne žice s ploščato skovanim koncem T. I, 4, odlomek bronastega obroča rombičnega preseka T. II, 3 in zgornji del odlomljene in ukrivljene igle z nazaj zvito glavico T. I, 5. Medtem ko je tip igle z nazaj zvito glavico značilen za razna obdobja bronaste in železne dobe, najdemo obroče z rombičnim presekom v končni bronasti oziroma prehodni fazi med bronasto in železno dobo.⁴⁰ Bronasta amuleta se z značilnimi stranskimi izrezi, ki najbrž razmejujejo glavo in trup človeške figure, oblikovno približuje nekemu koščnemu amuletu iz Debelega brda (T. II, 5).

Bronaste najdbe iz pečine Hrustovače izpolnjujejo s tipološkega stališča časovni okvir pozne bronaste dobe. V zvezi z nekaterimi keramičnimi najdbami iz Hrustovače, ki bi jih utegnili postaviti v isti čas kot n. pr. fibulo peschiera, zapestnico s spiralo, zapestnico z odebeljenima koncema in iglo z čašasto glavico, bi lahko govorili o kontinuiteti našega najdišča od slavonske do ilirsko-gradiščanske (halštatske) kulture. S tem pa se zastavlja nekaj novih vprašanj o razmerju med slavonsko in ilirsko kulturo, posebno ob ugibanju, kam kulturno opredeliti opisane bronaste najdbe iz Hrustovače, posebno tip fibule peschiera.

ZUSAMMENFASSUNG

Bronzefunde in Hrustovača pečina

Pečina Hrustovača stellt einen neuen Fundort der slawonischen Kultur dar (Anmerkungen 1, 2, 4). Dieser Fundort ist in erster Linie wegen keramischer Funde bedeutsam. Angesichts der Problematik, die von Korošec und Benac erforscht wurde und für die vor allem eine Analyse des keramischen Materials nötig war, ist es verständlich, dass die geringen Metallfunde von der Forschung weniger in Betracht gezogen wurden. Die Metallfunde gewannen für diesen Fundort mehr an Wichtigkeit, wenn sie mit keramischen Funden durch sicherere stratigraphische Angaben ver-

³⁴ Åberg, Teil V, Abb. 138.

³⁵ Mühlau (Merhart, Schumacher Festschrift, 1930, T. 11; Åberg, Teil V, Abb. 142).

³⁶ Åberg, Teil V, str. 75, opombe 6—9.

³⁷ Zemianske Podhradie (Eisner, Slovensko v Pravěku, 1933, T. XXI, 10), Ilova (l. c., T. XXV, 7).

³⁸ Åberg, Teil V, kronološka tabela, priloga.

³⁹ Eisner, Slovensko v Pravěku, 1933.

⁴⁰ Stare, Ilirsko grobišče pri Dobovi, 1952, T. VII, 2, T. XI, 3.

⁴¹ Korošec, Hrustovača, T. XII, 1, 2, 5 a, b, 6 a, b, T. XV, 9, T. XVII, 10, 11.

bunden wären. Der bedeutendste Metallfund in Hrustovača wird durch eine Peschierafibel dargestellt, die bei den Abschlussausgrabungen gefunden wurde — T. I, 1. Vorläufig stellt dieser Gegenstand das zweite Beispiel der »klassischen« Fibel dieses Typus in Jugoslawien dar (siehe Anmerkung 23 und 24). Die bronzene Spirale, T. I, 6, dürften wir mit grösster Wahrscheinlichkeit einem besonderen Armbandtypus mit Spiralrolle auf einem Ende (Armberge) zuzählen. Solche Armbänder sind für die mittlere und abschliessende Bronzezeit in Böhmen und in Ungarn bezeichnend (Anmerkungen 31 bis 33). Auch das bronzene Armband T. II, 1 und die bronzene Vasenkopfnadel, T. II, 2, sind für die mittlere und abschliessende Bronzezeit bezeichnend; in erster Linie für Süddeutschland, Bayern, Böhmen, Österreich und Ungarn (Anmerkungen 25—30 und 34—39). Die veröffentlichten Bronzefunde aus Hrustovača vervollständigen vom typologischen Standpunkte aus den Zeitrahmen der späteren Bronzezeit. In Verbindung mit engen keramischen Funden aus diesem Fundorte (Anmerkung 41), die wir in die gleiche Zeit setzen können, dürfte man betreffs Hrustovača von einer Kontinuität von der slawonischen bis zur Halstattkultur reden. In diesem Zusammenhange werden einige neue Fragen betreffend das Verhältnis zwischen den erwähnten zwei Kulturen gestellt, dies besonders hinsichtlich des Problems, wie man die beschriebenen Bronzefunde aus Hrustovača, besonders den Peschierafibeltypus, richtig einreihen könnte.